

זכרי

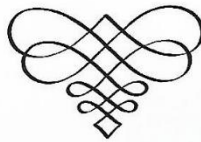
אביבה וולינסקי-צור

פתח דבר

ביום שמלאו לי 16 שנה התייצבתי במשרד הפנים בראשון לציון. כמה ימים קודם ביקשתי מהוריי שיחתמו עבורי שהם מסכימים שאשנה את שמי מ"חביבה" ל-"אביבה".

• "אבל למה לך? שאל אבי, "הרי חביבה הוא שמה של אמי - סבתך מבגדד שנפטרה שנה לפני שנולדת!"

• "בתי", ניסתה גם אמי, "אפילו שרה ריבלין, מורתך היקרה מנחלת יהודה, אמרה לך ש"חביבה" זה שם מצוין. שאפילו הצנחנית ממלחמת העולם השנייה קרויה בשם הזה (חביבה רייק. על שמה קרוי קיבוץ להבות חביבה). אבל אני התעקשתי, כמו תמיד כשחשוב לי משהו. האות חי"ת הגרונית בשמי הציקה לי מאז שעלינו מעירק לארץ. רציתי צליל ישראלי-צָבָרִי, והרגשתי שהאות אל"ף "תעשה את העבודה". לאחר שסקרה בקפידה את האישור בחתימת הוריי, דפקה הפקידה במשרד הפנים בחותמתה האדומה על תעודת הזהות, ומאז... "ויקרא שמי בישראל" אביבה!

עלייתנו השנייה (והסופית) לארץ ישראל

הפעם השנייה שאבא החליט שהוא בורח מעירק לארץ ישראל הייתה בשנת 1949. בשלב הזה המחתרת הציונית בעירק כבר הייתה שותפה מלאה לתהליך הבריחה של היהודים ועלייתם לארץ, ואתן על כך רקע קצר. שנה לאחר הפרהוד, באפריל 1942, הגיעו לעירק שליחים מארץ ישראל, ביניהם אנצו סרני כנציג סולל בונה בעירק, ועזרא כדורי ושמריה גוטמן בהסוואה של מכוונאים בשירות הבריטים. השליחים חברו לפעילים המרכזים בקרב בני הנוער (שהחלו להתארגן כבר שנה קודם) וכך נוצר הבסיס לצמיחתה של המחתרת הציונית.

המחתרת פעלה כארגון חשאי בקרב הקהילה היהודית בעירק בין השנים 1941-1951. מטרת המחתרת היו: חינוך עברי וציוני, הגנה ועליה לארץ ישראל.

את כל תהליך ההתארגנות לבריחה, והבריחה עצמה, צריך היה לעשות בסתר מפחד השלטונות. שני אחיי הקטנים כבר נולדו אך היו רכים בשנים. הוריי שלא רצו לסכנם בעלייה בלתי לגאלית ובתנאי דרך קשים, החליטו שאבא יעלה עם שני אחיי הגדולים ואיתי, ואילו אמא תישאר בבגדד עם שני התינוקות, ותעלה עימם לכשיתאפשר.

כאמור, אבא תמיד היה ציוני בכל רמיח איבריו ושסיה גידיו, ואנו ילדיו נדבקנו בחיידק הציוניות ובזיקה לארץ.

בשנה שלפני העלייה היו המבוגרים מתאספים במרתף ביתנו בשעות הערב ומדברים ביניהם על ענייני הציונות והדרכים לעלות לארץ. אנחנו הילדים היינו צריכים ללכת לישון, אך זכור לי שבכל ערב בחדרנו משה אחי היה עורך לנו, אחיותיו הקטנות, אסיפה קטנה שנקראה "אֶכְבָּר אֶלְסֶפֶר" - המסע הגדול. דליה ואני סיפרנו לו כל אחת בלהט את חדשות המסע. דיברנו על החדשות, הסודות, לקראת המסע. משה היה בן 15, דליה בת 10, ואני כבת 7. כל אחת בתורה סיפרה את חדשות המסע, רכילויות, מה שהיא הצליחה לשמוע. ובינתיים הייתה רגינה השכנה שלנו, שהייתה חברה במחתרת היהודית בבגדד, מגיעה לפגישות במרתף ביתנו.

היינו מתחבאים ושומעים. יש לי בראשי תמונה שאני עושה את אוזני כאפרכסת, כי משה רצה לדעת מה החדשות לגבי המסע.

הפגישות כללו את אנשי המחתרת שנאספו לטכס עצה כיצד להעביר את היהודים לארץ ישראל. משימותיהם היו מלוות בסכנת נפשות. את מי שהיו תופסים, הם היו תולים. את חייאווי המורה היקר של אבא שלי לעברית, תפסו ותלו. הפחיד אותי מאוד שהמשרה העירקית הייתה מגיעה לביתנו לעתים קרובות כדי להפוך לנו את הבית בגלל חשדות, כדי לחפש רמזים לפעילות ציונית.

ואז, בסתיו 1949, הגיע היום הגדול. לא זכור לנו התאריך המדויק שבו עזבנו. יצאנו לדרך, שוב בעלייה בלתי לגאלית כמו בפעם הראשונה, אך באופן מאורגן יותר בעזרת המחתרת הציונית. וכאמור, היינו הפעם רק אבא, משה, דליה ואני.

כדי לצאת מהמדינה נאלץ אבינו למכור חלק נכבד מרכוש המשפחה כדי לממן את הבריחה, כי היה צורך לשלם למבריחים. יש לי זיכרון חזק מאוד מכך שבטרם צאתנו למסע הלבישונו כל אחד ארבעה זוגות תחתונים, שתי גופיות ושתי שכבות בגדים. היינו עם שתי מזוודות ויצאנו לדרך.

בחלק הראשון של המסע הובילו אותנו המבריחים ברגל מבגדד ועד תחנת המעבר הראשונה – בצרה. שם לנו בבית בן 3 קומות של הקהילה היהודית. אני זוכרת שהיה שם פטיו עם מכשירי התעמלות, חבלים, טבעות, ארגז קפיצה. ישנו שם והחלפנו כוחות, והשליחים הכינו אותנו להמשך המסע. דרך החתחתים המפותלת החלה בצעידה. ההוראות היו חד משמעיות: "הליכה בשקט". מורה הדרך ואני היינו בראש.

הצעידה נעשתה בלילות בין פרדסים ודקלים. אדמת הלס הייתה טובענית וכיוון שקשה היה ללכת חלצנו את נעלינו, ואבא שם אותן בכיסי מעילו. כפות רגלינו החשופות נתקלו בקוצים אכזריים של עץ הדקל. זכור לי שלחשתי לאבא: "אבא, הקוץ מגיע לי עד הלב". ואבי ענה: "זה רק הכאב. המשיכי בתי". צעדנו עד אור הבוקר, וכשהפציע השחר הסתתרנו בבקתות מזדמנות ללא שירותים ועם הרבה סירחון. לאבא היה בקבוק מים ששימש גם לסירוק ולקליעת הצמות לי ולאחותי. הוא הרטיב לנו את השיער וכך סירק. המשכנו ללכת ופילסנו את דרכנו בתוך הצמחייה הגבוהה עד שהגענו לנהר שאט-אל-ערב, שפירושו, הנהר הערבי. זה הנהר שאליו מתנקזים מימיהם של הפרת והחידקל, ובו עובר קו הגבול בין עירק לפרס (אירן). כאן נמסרנו למבריחים חדשים. לפנות בוקר העלו אותנו המבריחים על סירה והשיטו אותנו ליעד הבא.

בהתחלה היה כף. במהלך השיט זרק אבא למים את ה"סידרה" שלו, כובע בצורת סירה. כך הוא מימש את הנדר שלו לזרוק את כובעו לים בעלות השחר. אך כשהמים החלו להציף את הסירה והיא החלה לשקוע, צווינו להשליך דברים לנהר. אבי זרק את כל חפצינו החיוניים כגון המגבות הלבנות היפות שלנו, מעילים, ואפילו מזוודות. לבסוף הגענו לחוף שליד העיר אבאדאן בדרום-מערב פרס. באבאדאן התגוררנו בכוך. ישנו על רצפה ללא מיטה, ללא מחצלת או מצעים. המבריח רצה כל הזמן עוד כסף. מכאן המשיך המסע לעיר אקוואז שבפרס.

בתקופת שלטונו של השאה מוחמד רזא שאה פהלווי, ששלט באירן בשנים 1941 – 1979, התפתחו מאוד יחסי אירן-ישראל וקשר טוב נוצר. הוא סיפק מחנות ושירותים כתחנת מעבר לקראת העלייה לארץ.

באָוואז נלקחנו תחת חסותם של אנשי הסוכנות היהודית. בגלל חוסר מקום ברכבת, הפרידו בינינו. משה שהיה בן 15 נסע עם קבוצת בחורים ברכבת משא, ואילו אבינו נסע איתי ועם אחותי ברכבת נוסעים רגילה לטהרן בירת פרס. אנחנו נסענו כמו אריסטוקרטים. החלפנו כמה רכבות בדרך. זכורני הנסיעות ברכבות, המנהרות החשוכות. במסע אחד ספרתי 150 מנהרות אפלות.

הגענו לטהרן לפני שמשה הגיע ולא ידענו מה עלה בגורלו. אחרי שלושה ימי המתנה ודאגה, שבהן הגיעו בלי סוף רכבות, הודיעו לקרובים שעוד מעט תגיע הרכבת האחרונה, ומי שלא הגיע לא שרד.

רצנו לתחנה ושוב חיכינו. והנה הודיעונו שהגיעה רכבת המשא, ועינינו כלו למוצאו. היינו חרדים שמא קרה לו אסון בגלל מזג האוויר המקפיא או בשל כל סיבה אחרת. לפתע ראיתי מרחוק דמות רזה, עם מעיל ארוך שחור, וצעקתי: "אבא, הוא פה!" היו נשיקות, חיבוקים. משה סיפר שבמהלך נסיעתם הם עצרו פעמים רבות לשם פילוס השלג, והמשיכו לנסוע אחרי שעות רבות של המתנה. וכך יצא שבמקום נסיעה של יום אחד לטהרן, היא התפרסה על פני שלושה ימים. הוא סיפר שהם לא היו רעבים כי הקבוצה קיבלה מאנשי הסוכנות פיתות עירקיות מרוחות לֶבֶן.

בלילה התכרבלנו לידו, אבא, דליה ואני, וחיממנו אותו בשמיכות. בטהרן שהינו במחנה מעבר שנוהל על ידי הסוכנות, ושם התאכסן כל מי שעלה לישראל. זה היה האנגר גדול ללא מחיצות ולא הייתה פרטיות. ישנו בצפיפות.

הפעם ראשונה שראיתי שלג בחיי הייתה שם. כשהסתכלתי במעטה הלבן, חשבתי: מנין לקחו כל כך הרבה כריות לכסות את האדמה. טהרן הייתה קפואה וקרה. אבא בדרכו לקשור קשרים היה הולך לתקום – בית מרחץ ציבורי, ומביא בקבוק מים חמים, דבר נדיר. המים נועדו לסירוק שערותינו, ובאדיקות קלע לי ולדליה את הצמות.

פגשנו שם את שכנתנו מבגדד, רגינה הזכורה לטוב. היא הייתה בתפקידי ארגון העלייה מטעם הסוכנות היהודית. כשהיא ראתה שרגליי ורגלי אחותי סגולות מקור, היא ניסתה לשכנע את אבא שנלבש מכנסיים ארוכים במקום החצאיות, אבל הוא לא הסכים.

במהלך הימים הייתה נלקחת מדי פעם קבוצת אנשים לטוס לישראל. שלמה הלל שלימים היה יושב ראש הכנסת, ארגן את הבריחה הגדולה של יהודי עירק לאירן, ומשם ארגן טיסות לישראל. אחר כך השתתף במבצע עזרא ונחמיה להעלאת כל היהודים שנותרו בעירק (כ-120,000) בראשית שנות החמישים, ואמי ושני אחיי הקטנים ושאר בני המשפחה, היו חלק מהם. סִפְרו "רוח קדים" מספר בהרחבה על המבצע. בסוף שנת 1949, לאחר ששהינו בטהרן כמעט שנה, הגיע יום הטיסה, שאני קוראת לו יום הגאולה, ועלינו למטוס לתל אביב. הטיסה הייתה אמורה לארוך כשעתיים, אך הייתה תקלה באחד מתוך ארבעת המדחפים. הטייס השתדל לא לאבד גובה, וזמן הטיסה התארך. זכורה לי תמונה של קשירת כל הנוסעים לכיסאות. נשמעו תפילות, ובעיני המבוגרים ראיתי דמעות. לאחר כמה שעות נחתנו סוף-סוף בישראל, וברדתנו מכבש המטוס, אבא בכה מהתרגשות. הוא נפל על ברכיו ונישק את עפר הארץ. כך עשינו גם אני ואחיי לעיניהם המשתאות של הסובבים אותנו. "קְדוּלֵי קְגִינִין!" ("אלו משוגעים!") קראו סביבנו העולים העירקים. הסיעונו לשער עלייה ושם שהינו זמן-מה. אני זוכרת איך עמדנו בתור עם המסטינגים וקיבלנו את מנותינו. אני זוכרת את טעם הריבה, וכשהוצאתי את החלק הרך בלחם ורציתי לזרוק את הקשה, ננזפתי שאסור לוותר על אף פירור. משם נלקחנו למחנה העולים בבנימינה.

* * *

